

СОЦИОЛОШКА И ДЕМОГРАФСКА АНАЛИЗА ПРОГНАНИХ СРБА ИЗ ПОЈЕДИНИХ СРЕЗОВА НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ 1941.

Вештачки, бесправно створена 1941. Независна Држава Хрватска (НДХ) била је у границама Хрватске, те Босне и Херцеговине. Тако су хтеле усташке власти и окупаторске државе нацистичка Немачка и фашистичка Италија. Прва да би Павелића придобила за себе, што јој је и успело. Друга је олако пришла овом питању сматрајући да је Павелић „њихов“ и да у том односу неће бити проблема. Међутим, Италија се преварила с обзиром на то да се Павелић, бар по ономе што је радио, више приклонио Немачкој.

НДХ је била вештачка творевина стога што по међународном праву окупатор на освојеној територији нема право да мења постојеће границе, а поготову не да ствара нове државе као што је био случај са НДХ. Међутим, та држава је створена и током свог четворогодишњег трајања била је погубна за Србе, Јевреје и Цигане.

Још пре напада сила Осовине на Краљевину Југославију 5. априла 1941, Анте Павелић који се тада налазио у избеглиштву у Италији упутио је преко радија проглас хрватском народу. У делу тог прогласа позвао је хрватске војнике да окрену оружје против Срба, а Хрвате цивиле да стану на ноге. У прогласу се даље каже: „Наша је потпуна победа посве сигурна, јер се за њу боре и силне и непобедиве војске наших пријатеља, војска Италије и Немачке које хрватском народу зајемчују слободу и независност у Независној Држави Хрватској.

У најкраћем року неће бити на хрватском тлу више ни трага србијанском насиљу, а све ће хрватске земље бити уједињене у слободну Независну Државу Хрватску у којој ће владати Бог и Хрвати“.¹

У првој половини априла 1941. усташка власт се жестоко окомила на поменуте категорије становништва тежећи пре свега њиховом физичком уништењу. Такве појаве биле су ређе све до учестале пропагандне акције усташких званичника која је изазвала велике немире код становништва. Ти немири нису ишли у прилог окупаторским властима, јер су од избеглог становништва стваране партизанске јединице. Да би то спречиле, а на инсистирање окупаторских власти усташке власти су ужурбаном радиле на издавању законских аката да би на „легалан“ начин прогањале и уништавале Србе, Јевреје и Цигане. У том смислу значајна је

¹ Архив Војноисторијског института (даље: Архив ВИИ), фонд НДХ, кут. 85, р. бр. 2/15.

Законска одредба за обрану народа и државе од 17. априла 1941. У чл. 1. пише: „Тко било на који начин угрози опстанак Независне Државе Хрватске или државне власти, па макар дјело остало само у покушају, чини се кривцем злочинства велеиздаје. Члан 2. Тко се учини кривцем злочина у тач. 1. наведенога има га стићи казна смрти“.²

Ова одредба није случајно издата дан после доласка Павелића у Загреб; стиче се утисак да је била припремљена раније и да је у погодно време угледала светлост дана. Овим законским актом су иницирана сва безакоња, клања и прогони појединих категорија становништва. Тач. 1. поменуте законске одредбе била је универзална, јер је предвиђала да се суди и прогони неко ко је некад „...повриједио част и животне интересе хрватског народа“.

Двадесет петог априла 1941. усташка власт је донела *Закон о забрани ћирилице*.³ Следећег месеца Србима у Загребу забрањено је кретање од 18 до 8 часова изјутра и вршено присилно исељавање Срба и Јевреја из северног дела Загреба. Уследила је *Законска одредба о прелазу из једне вјере у друју*, па *Наредба о зајиварању српских основних школа и јавних установа*. Крајем априла издата је *Законска одредба о држављанству* која гласи:

„Тачка 1.

Државни припадник је особа која стоји под заштитом НДХ. Државно припадништво стиче се по прописима законске одредбе о државном припадништву.

Тачка 2.

Држављанин је државни припадник аријевског поријекла који је својим држањем доказао да није радио против ослободилачких тежњи хрватског народа и који је вољан спремно и вјерно служити хрватском народу и НДХ.

Тачка 3.

Држављанин је носилац политичких права према одређеним законима.

Тачка 4.

Министарство унутрашњих послова издат ће наредбе потребне за provedбу и надопуну ове законске одредбе.

² Шиме Бален, *Павелић*, Загреб 1952, 62.

³ *Хрвајски народ*, 25. травањ 1941.

Тачка 5.

Ова законска одредба ступа на снагу даном проглашења у Народним новинама“.⁴

По угледу на нацистичку Немачку усташка власт је 30. априла 1941. издала *Законску одредбу о расној њријадносџи*. Посебно је занимљив чл. 1. који гласи: „Аријског подријетла је особа која потјече од предака који су припадници еуропске расне заједнице или која потјече од потомака заједнице изван Еуропе“.⁵

У спорним случајевима аријско порекло се доказивало крсним и венчаним листом предака. У нејасним случајевима одлуку је доносило Министарство унутрашњих послова на предлог расно-политичког поверенства. Уследило је потом доношење још неких закона и одредаба на овом плану.

Према одредбама тих закона Хрвати су проглашени аријевцима. Осталима није ништа друго преостало него да се иселе из НДХ. Основа Усташког програма за расељавање биле су раније концепције Јосипа Франка према којима су се Срби населили на територији Хрватске и као такви требало је да се иселе. Река Дрина и Сава до ушћа у Дунав проглашене су границом између Срба и Хрвата. На другој страни иселавање Срба из НДХ и уопште расељавање становништва на територији окупиране Југославије уклапало се у мере нацистичке Немачке за стварање „новог поретка“. Усташка власт је у томе налазила морално оправдање за иселавање српског становништва из НДХ и решавање тог проблема на ширем плану.

Сџровођење законских аката

Циљ наведених законских аката био је да се српски народ у првом плану психички обезглави и увиди како му није место на територији НДХ. Упоредо са законским одребама почели су и прогони Срба подстакнути говорима усташких вођа. У првој фази прогона од 14. априла усташе су хапсиле истакнутије Србе, прваке ранијих политичких странака. У то време долази до прегруписавања српског становништва. Трговци, занатлије и интелигенција склањају се у Србију, а мањим делом у Далмацију на територију италијанске окупационе зоне. Са овом групом отишао је и мањи број сељака, док се већина склонила у близини својих домова и повремено их обилазила. Из оправданих разлога били су приврженији огњишту од других.

После 18. априла 1941. када је немачка власт замењена усташком настали су погроми над Србима. Сви ти злочини вршени су по налогу

⁴ *Исџо*, 30. травань 1941.

⁵ *Исџо*.

усташког мајора Лукса из Осијека. Само за неколико дана убијено је и бачено у реку око 170 Срба. Поред тога било је и самоубиства, јер појединци нису могли да поднесу мучења.

У Осијеку је постојала јака усташка организација. У том граду налазио се чувени гарнизонски затвор за мучење српског становништва. Појединци и групе људи су убијани и бацани у Драву. Тако је на православни Ускрс убијено 18 Срба на православном гробљу. Не само у Осијеку, него и у његовој околини вршена су злостављања и физичка уништавања српског становништва. Тако је у селу Чепински Мартинац 16 априла ухапшено и убијено више особа, а у селу Врљани убијено 27 Срба.⁶

Године 1922. некадашњи ратници из Првог светског рата, па до сељеници из Далматинске Загоре, Лике, Кордуна, Баније и из Босне основали су и населили село Силаш у близини Осијека. Априлских дана 1941. у Силашу је било око 400 домаћинстава. Испред усташког терора сви су се морали иселити на територију Мачве и наћи уточиште у Глоговцу одакле су се после ослобођења поново вратили у Силаш.⁷

Ништа мања злочинства нису чинили усташе у срезу Славонски Брод. У селу Дубачац код Славонског Брода једне ноћи покрано је на ливади 30 Срба, који су потом бачени у Саву. Сличан покољ се догодио у Старој Слатини и Петровцу код Брода где су убијени многи Срби и бачени у јаму. Попут таласа усташки покољ ширио се по осталим селима у околини Славонског Брода.⁸

У Славонској Пожеги усташе су по ранијем старом правилу убијали угледне грађане и то једног сенатора и једног учитеља. У месту Александровцу крај Славонске Пожеге и њеној околини првих дана усташке власти убијено је преко 200 Срба.⁹

За разлику од других срезова у срезу Пакрац била је сасвим другачија ситуација. Априлских дана 1941. проценат српског становништва у овом срезу прелазило је 50%. То је чинило такође посебним „српски проблем“ за усташку власт која га је решавала физичким уништавањем народа.¹⁰

У Подравској Слатини у почетку отпочело се са појединачним а касније су примењивана групна убиства. Свему томе претходила је пљачка

⁶ Архив ВИИ, Недићева архива (даље: Нда), кут. 1а, р. бр. 11/8 Подаци о недељима хрватских власти према делу српског народа на територији хрватске државе према информацијама добијеним 8. VIII 1941.

⁷ *Полиџика*, 18. IX 1972, 5.

⁸ Архив ВИИ, Нда, кут. 1а, р. бр. 11/8. Подаци о недељима хрватских власти према делу српског народа на територији хрватске државе према информацијама добијеним 8. VIII 1941.

⁹ *Истио*.

¹⁰ Архив ВИИ, фонд НОР, кут. 2008, р. бр. 1–18/2. Стенографске белешке од октобра 1951.

српског становништва. У околним селима усташе су сазивале српски народ на скупове, па су их тада у групама физички злостављали. Поред тога, целокупно становништво из појединих села пресељавано је у Србију. Били су то углавном добровољци из Првог светског рата. Дато им је да се за у року од једног до три сата спреме за покрет. Према подацима са територије Подравска Слатина током 1941. отпремљено је у логор око 500, а протерано тј. избегло у Србију око 5.000 људи.¹¹

Пред напад сила Осовине на Југославију на територији среза Ђаково национални састав био је следећи: Хрвата 60%, Немаца 20%, Срба 10% и припадника осталих народности 10%.¹² С обзиром на такав однос није тешко претпоставити какви су били односи снага између њих, што је било битно априлских дана 1941. године када је нацистичка Немачка ту чињеницу искористила за своје политичке циљеве у погледу завађања наших народа. Још док није била успостављена усташка власт, а нарочито пошто је то учињено почетком маја 1941. отпочео је страховити терор усташа над српским становништвом. Тада су усташе позатварале све Србе и колонисте села Драчица и Нових Хркановаца као и других села и иселили их у Србију. Тада је било протерано око 70 породица чија је имовина опљачкана. У њихове куће населили су се нови колонисти од којих су већина били усташе. Исељавање се вршило под великим терором на тај начин што су усташе Србе постројене у колоне терале улицом и тукле. Такви поступци изазивали су велике протесте хрватског народа који је и јавно протествовао због нехуманог поступка усташа према њиховим комшијама. Усташе су још више прогањали Јевреје.

На територији среза Ђаково и шире, окупаторска и усташка власт брзо су дошле у сукоб са хрватским становништвом поред осталог и због привилегованог положаја немачке националне групе фолксдојчера. Одмах по доласку Немци су поставили своје људе у општинске и среске управе. Немачке власти су шириле пропаганду да ће не само српско, него и хрватско становништво из Славоније бити пресељено у Босну да би се на њихова места колонизовали Немци из Трећег рајха. Према подацима из литературе такав случај се догодио у месту Пишкаревцима. О томе је Немац Франц Милер говорио једном земљораднику: „Зашто ореш ову земљу и водиш бригу око ње када је ионако нећеш уживати“.¹³ Ова мисао се још више ширила у народу крајем јуна 1941. после напада сила Осовине на СССР. Тада се одређивало и време за пресељавање: „... кад се заврши рат са Русијом“.¹⁴

Непосредно по уласку немачких војних јединица у Нову Градишку 11. априла 1941, усташе су преузеле власт у месту. Одмах је отпочео про-

¹¹ *Истио*, кут. 2006. р. бр. 4–1/1. Стенографске белешке од септембра 1951.

¹² Стјепан Брложић, *Ђаково и околца 1941. Усташанак народа Југославије 1941.* књ. 4, Београд 1964, 870.

¹³ *Истио*, 877.

¹⁴ *Истио*.

гон српског становништва готово у исто време када су се одржали и пропагандни зборови. У тим акцијама ухапшено је 120 Срба од којих 50 из Нове Градишке, а преостали из околине.¹⁵ Нешто касније, после првих таласа терора, отпочело је пресељавање српског становништва. Тако је само из места Нова Градишка тих дана исељено преко 30 породица. Том приликом убијено је више од 20 лица. И у овим почетним акцијама усташа било је случајева да су убијене читаве породице.¹⁶

Како се наводи у стенографским белешкама од 21. марта 1951, у другим местима округа Нова Градишка тада није било пресељавања становништва. Изузетак чине богатији појединци које су усташе пресељавале да би се домогле њихових богатстава.

Упоредо са пресељавањем становништва вршена су и групна стрељања. Тако су у срезу Нова Градишка била извршена два масовна стрељања Срба од којих једно у месту Ратковци којом приликом је убијено 17 лица, а друго између Врбаве и Петровог Села, када је убијено 37 особа.¹⁷

И са територије среза Доњи Михољац вршена су масовна исељавања српског становништва, углавном колониста насељених после Првог светског рата. За разлику од њих, са староседеоцима се нешто блаже поступало. Они нису пресељавани у већој мери, већ су само подвргнути акцији као и прекрштавању.

Стенографске белешке показују да је на том терену акција пресељавања почела половином јуна 1941. Том акцијом захваћени су такође добровољци из следећих колонија: Брезовице, Гложња, Блања, Бацковаца, Цреста, Каблана, Мартинаца, Орешњака, Крунославља и Карловца. Рачуна се да је из ових добровољачких колонија у Србију пресељено преко 400 породица.¹⁸ Све те акције углавном су водиле усташе из Осијека и Белишћа.

Проглашењем НДХ у срезу Окучани власт су преузеле усташе. Отпочела су хапшења и прогони Срба под изговором да су четници. Сматрало се да прогањање, тј. исељавање Срба под тим изговором може ефикасније да се врши и да не може да буде приговора са било које стране...“; јер прогањање и убијање четника одобраваху и немачке војне власти“.¹⁹

Док су се прогони Срба сводили само на затварање људи, тј. њихово уклањање из јавности ситуација је била подношљивија. Међутим, политичком агитацијом усташких вођа против Срба готово да је био отворен

¹⁵ Архив ВИИ, Нда, кут. 43а, р. бр. 234/2.

¹⁶ *Исјо*, фонд НОР, кут. 2006, р. бр. 1–4/3, Стенографске белешке од 23. III 1952.

¹⁷ *Исјо*.

¹⁸ Исто, кут. 2009, р. бр. 8–3/1, Стенографске белешке од 3. IV 1951.

¹⁹ Такво мишљење изражавају и аутори Ladislaus Hory и Martin Broszat у књизи *Der kroatische Ustascha-Staat 1941–1945*, Stuttgart 1946, у поглављу „Прогон Срба и српски отпор“ (93–106), не сагледавши суштину проблема о пресељавању становништва у Југославији.

пут усташама да врше нечувена зверства над незаштићеним становништвом.

Акција за пресељавање Срба са територије среза Вировитица отпочела је 26. јуна 1941. У Босну код Брчког пресељено је тада око 900 породица са око 4.000 чланова.²⁰ И овом приликом становништво је морало да за један сат спакује најнужније ствари. Прогнани Срби доведени су код Брчког на једно поље где су остављени без икакве хране.

Усташка похлепа за новцем била је огромна. Поред отворене пљачке покретне имовине пресељеника и избеглица усташе су уцењивале српско и јеврејско становништво. За одређену суму новца пуштали су их у град. Поред тога радили су разноврсне послове у граду. Да би се распознавали од осталог становништва наређено им је да на рукама носе посебне траке.

Већ 26. априла 1941. усташка власт је ухапсила виђеније и истакнутије Србе на територији среза Грубишно Поље. У општинама су смењени начелници, а грађани су позвани да предају оружје и одликовања која су добили за време бивше Југославије. Узимање одликовања од прогањаних становника представља унеколико новину у злочиначком раду усташких власти.

Нешто раније, 24. априла 1941, у Грубишно Поље дошла је железничка композиција од тридесет вагона, из којих нико није излазио док није пао мрак. Била је то група стражара, усташа и цивила из Загреба које су предводили усташки поручник Шарић и Еуген-Дидо Кватерник. Ова двојица су имала састанак код католичког попа Пера Сиљаковића. Била је то припрема за акцију на Србе. У томе циљу позвали су у помоћ и домаће усташе, па је тако почела акција хапшења Срба у Грубишном Пољу. Наводимо изјаву једнога од тада ухапшених који је био протеран у сабирни логор Даницу одакле је пуштен после шест месеци као старији човек, а и због тога што му је жена била Хрватица: „... око 9 сати упадају у моју кућу загребачки стражари и неке непознате усташе, пребацују и разбацују по кући све... Одвели су ме до самих вагона и нудили ми да се попнем у вагон. Како сам старији, а и добро не видим нисам се одмах могао попети у теретни вагон и један ме усташа ударио кундаком тако да сам улетео у вагон... Ту смо били око један сат, затим нас одвезли у школу где је било јако пуно људи, све Срба из Грубишног Поља. Стално су довођене све нове и нове групе људи. Око пола ноћи дошао је усташки емигрант Шарић који нам је одржао говор, рекао је да смо четници и да нам нема више места у НДХ... Укупно нас је било 510.“²¹ Усташке власти нису дозвољавале родбини затвореника да им достављају храну.

²⁰ Архив ВИИ, фонд НОРа, кут. 2006, р. бр. 2-13/1, Стенографске белешке од 9. IX 1951.

²¹ *Истио*, р. бр. 3-4/1, Стенографске белешке од 10. IX 1951.

Каква је била даља судбина ових затвореника? Они су 27. априла 1941. пребачени возом у Загреб, па су са жељезничке станице даље транспортовани у камионима у хале загребачког велесајма. „Узимали су нам сатове и прстење, а кордон усташа и полиције са неком справом као лопта тукли су нас. У тој дворани тукли су нас страшно, а вани су радили мотори колико да се не чује наш јаук... До три сата после је подне сједели смо на бетону (и) у томе је стигао сам Павелић који је необично уздигнуте главе пролазио око нас и рекао, 'Ово нису четници, до даљњег у логор'.²² Тако је ова група затвореника сутрадан пребачена у логор Даницу као прва група затвореника у овом логору. Од тада стално су довожене нове групе затвореника из следећих срезова: Бјеловар 20 Срба, Крижевци 13 Хрвата, Дуго Село 7 Хрвата, Гарешница и Чех, Кутина 4 Хрвата, Дарувар 20 Срба, Пакрац 35 Срба. Из Босне котареви Бугојно, Дервента 3.000, међу њима око 150 муслимана интелектуалаца, Винковци 30 Хрвата, Сремска Митровица 25 Срба, Копривница 15 Срба, Глина 5 Хрвата и из села Петеранец 2 Хрвата.“²³

Организовано пресељавање Срба са територије среза Грубишно Поље отпочело је 4. августа 1941. Већ по уходаном поступку исељаване су богатије, потом политички истакнутије, па тек потом сиромашне породице. Поступак је био следећи: поверљиви људи су правили спискове оних који теба да се преселе. Над њима је вршена строга контрола како се не би негде склонили. Када је требало да се врши исељавање усташе су улазиле у српске куће у друштву појединих цивила и наређивали да се укућани спреме за исељавање. У исто време вршен је попис покретног и непокретног инвентара. Када је све било завршено, цела породица стављена је у кола са стварима. Кућа је запечаћена и предавала се обично комшијама који су имали задатак да се брину о исхрани стоке. Ево сећање једног од пресељеника: „1941. г. 8. августа враћам се из Павловца. Стигао сам до куће. Родитељи су ми већ били у колима као и моје двоје деце. Мени су у једном завежљају избацили нешто робе из куће, но нису ми дозволили да више улазим у кућу. Код те сеобе били су углавном стране усташе из Херцеговине.“²⁴ Ови пресељеници су транспортовани железницом до Бјеловара. У вагону кога је чувао један усташа било је њих 80. После Славонског Брода и Земуна стигли су у Београд. На Београдској железничкој станици воз је дочекао велики број лекара. Они су деци празнили желуце, а потом им давали чај и млеко. Ово је рађено због превентивних разлога, јер се претпостављало да су усташе тровале децу. На тај начин усташе су из среза Грубишно Поље иселиле 2.324 особе. Њихова покретна и непокретна имовина је опљачкана, а на њихова имања колонизоване су особе из Херцеговине, Далмације и Загорја.

²² Исто.

²³ Исто.

²⁴ Архив ВИИ, фонд НОРа, кут. 2006, р. бр. 2–8/3, Стенографске белешке од 6. VIII 1951.

Успостављањем усташке власти у Бихаћу и околини отпочели су прогони српског становништва који су од почетка били масовни. Према сачуваним подацима, од 18. јуна до 14. јула убијен је 81 Србин. Били су то у већини случајева трговци, интелектуалци и ђаци. Као у другим местима и овде су убиства вршили усташки официри са стране и то из Сарајева и Зенице. Овим убиствима је руководио посебан одбор састављен од усташа разних професија, међу којима је било чиновника, трговаца, адвоката, студената и ђака. Злочиначким радом тог усташког одбора готово целокупно српско становништво је нестало из Бихаћа; физички је уништено, интернирано и расељено у збегове.²⁵

Усташе су сличне злочине чинили на територији среза Босанско Грахово где су такође страдали трговци, чиновници, занатлије и радници. Од 100 затворених, побијено је 64. За разлику од осталих места на територији овог среза убијена су 42 сељака.²⁶

На територији среза Доњи Лапац највише је страдало становништво села Срба и Суваја у ноћи 22/23. јуна када су похапшени виђенији Срби. Другог јула око 600 усташа опустошило је поменута села. У стрељачком строју кроз ова села усташе су убијали српско становништво без обзира на пол и узраст. Само том проликом убијено је око 3.000 Срба. Остали су у животу само они који су успели да избегну испред смртоносног строја.

Сличну судбину доживело је српско становништво у срезу Приједор. У почетку успостављања усташке власти било је појединачних, па и групних убистава која се, по сећању појединаца, пењу на неколико хиљада. Само у Приједору убијено је више од 1.000 лица српске националности. Крајем јула и почетком августа вршен је последњи покољ у којем је убијено око 400 сељака на „урјама“, испред гимназије и српске цркве.

Нису мимоиђени ни Мркоњић Град и Кључ. У првом месту усташе, су побили око 200 Срба. Само су у селу Подрашници убијене 74 особе, углавном одрасле и нешто деце. Засеоци Даниловића и Јанковића су спаљени до темеља. Првог августа у Кључ је дошла специјална екипа тзв. летећих усташа из Карловца. Успели су да за два дана побију све мушко становништво у основној школи, поред реке Сане на месту Склоп и код Аласког врела око 1 km удаљеног од Кључа. Према казивању очевидаца побијено је око 700–800 особа. Поред тога, убијено је око 2.000 виђенијих и економски јачих сељака.²⁷

Крајем јула 1941. у срезу Сански Мост ухапшено је око 150 лица. Нешто касније инсцениран је напад на муслиманске куће, наводно од четника. То је било довољно да ионако спремна усташка војска крене у крваву акцију против Срба. Послужили су се лукавством. Издали су

²⁵ *Исјо.*

²⁶ Архив ВИИ, фонд НДХ, кут. 213, р. бр. 32/8.

²⁷ *Исјо.*

наредбу да се мушкарци не смеју удаљавати од кућа што им је послужило као повод да уништавају народ и пале куће оних који нису били код кућа. Иста судбина задесила је породице код којих су мушкарци остали код кућа. Стрељању су претходила хапшења. Сакупљено је око 2.000 људи. Све што се могло узети од њих усташе су опљачкале. Потом су их изводили на стрељање по групама од по 20 до 30 људи. Стрељања су вршена на сточној пијаци, варошком гробљу и на „граду“. За разлику од неких места у овом срезу убиства су вршиле и домаће усташе, мада су они који су дошли са стране предњачили. На крају је пљачкана покретна и непокретна имовина што је био редовни пратилац свих усташких покоља.

Не улазећи у шира демографска објашњења у следећем табеларном прегледу јасно може да се прати кретање становништва на територијама поменутих срезова од 1931. до 1948. када је вршен попис. Између та два пописа стављени су и подаци о израчунатом броју становништва 31. марта 1941. који нам рељефније показује бројчани губитак народа.

Срез Вуковар	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	36.474	18.011	14.622	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	49.007			
	Према попису од 15. марта 1948.			
	37.839	15.342	15.589	
Град Вуковар	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	10.862	2.189	8.073	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	14.577	3.459	9.531	
Срез Осијек	Према попису становника од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	33.514	11.916	19.580	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	74.385			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	39.384	16.211	16.007	

Град Осијек	Према попису становника од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	40.337	5.884	30.330	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	40.037	6.144	38.622	
Срез Славонски Брод	Према попису становника од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	52.863	5.309	45.274	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	70.347			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	51.730	4.330	44.697	
Срез Славонска Пожега	Према попису становника од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	52.920	13.028	39.008	
	Израчунати број становника од 31. марта 1941.			
	63.437			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	50.254	12.185	34.229	
Град Славонска Пожега	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	7.125	865	5.779	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису од 15. марта 1948. године			
	8.544	1.005	6.912	
Срез Пакрац	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	40.051	20.915	17.742	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	44.005			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	29.861	14.210	10.618	

Срез Подравска Слатина	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	45.695	20.232	24.294	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	50.879			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	41.072	16.167	24.054	
Срез Ђаково, док је град имао 1948. г. 8.890 ст. 644 прав. 7.969. р.к.	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	52.941	5.803	46.070	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	58.177			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	47.596	4.021	38.593	
Срез Нова Градишка	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	52.088	12.700	39.012	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	43.034			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	52.952	10.539	40.867	
Град Нова Градишка	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	4.218	1.020	2.905	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	5.597	1.039	4.118	
Срез Доњи Михољац	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	26.961	4.412	21.937	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	29.081			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	24.854	4.779	20.099	

Град Окучани	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	8.081	6.130	1.899	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	3.288	2.666	516	
Срез Вировитица	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	39.152	9.873	28.798	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	43.746	11.592	30.078	
Град Вировитица	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	10.652	405	9.664	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	9.951	316	9.206	
Срез Грубишно Поље	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	24.179	11.211	12.776	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	18.529	7.376	6.657	
Срез Бјеловар	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	63.412	12.858	50.063	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	57.461	9.527	43.493	

Град Бјеловар	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	10.252	1.954	7.705	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	12.867	2.180	9.661	
Срез Крижевци	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	54.490	2.819	51.573	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	45.606	1.777	42.968	
Град Крижевци	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	7.035	133	6.683	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	4.933	90	4.666	
Срез Дуго Село	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	20.360	75	20.204	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	18.779	74	18.578	
Срез Дервента	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	67.305	23.931	34.104	8.250
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	43.787	20.225	22.275	913

Град Дервента	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	6.654	976	2.050	3.367
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	9.098	1.767	3.486	3.534
Срез Винковци	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	34.825	4.727	27.034	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	49.080	7.369	39.063	
Град Винковци	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	13.267	2.080	9.544	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	15.076	2.199	11.715	
Срез Сремска Митровица	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	33.051	28.823	3.439	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	27.154	25.092	780	
Град Сремска Митровица	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	13.839	6.202	6.359	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	13.183	6.777	3.933	

Срез Копривница	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	44.615	4.967	38.911	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	56.055			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	43.719	3.649	39.449	
Град Копривница	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	9.472	274	8.705	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	9.048	255	8.594	
Срез Бихаћ	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	39.309	17.178	7.999	13.962
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	49.197			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	24.272	7.086	5.970	Неопр. Мусл. 11.198
Град Бихаћ	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	8.374	1.320	2.149	4.739
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	8.344	1.291	1.380	Неопр. Мусл. 5.554
Срез Босанско Грахово	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	26.118	24.644	1.419	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	33.138			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	11.475	11.031	434	

Срез Доњи Лапац	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православни	Римокатолици	Муслимани
	16.554	15.047	1.500	
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	10.241	10.099	134	
Срез Приједор	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православни	Римокатолици	Муслимани
	55.919	32.750	6.006	16.113
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	59.316	33.620	6.601	Неопр. Мусл. 18.093
Град Приједор	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православни	Римокатолици	Муслимани
	6.623	2.600	1.071	2.836
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	8.062	3.312	1.124	Неопр. Мусл. 3.391
Место Мркоњић Град Срез Мркоњић град	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православни	Римокатолици	Муслимани
	4.239	2.412	511	1.313
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	29.178	25.308	2.056	1.801
Срез Кључ	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православни	Римокатолици	Муслимани
	37.288	24.814	1.543	10.901
	Израчунат број становника од 31. марта 1941.			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	35.428	23.889	1.559	Неопр. Мусл. 9.927

Срез Сански Мост	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православни	Римокатолици	Муслимани
	46.777	28.285	6.727	11.652
	Израчунао број становника од 31. марта 1941.			
	58.907			
	Према попису становништва од 15. марта 1948.			
	45.574	25.842	7.800	Неопр. Мусл. 11.904 ²⁸

Исељавање Срба са територије Загреба

Усташке власти су предузимале конкретне мере за исељавање становништва из Загреба и његове околине. Пример Загреба био је прилика да се на делу покажу усташка концепција и примена мере расистичке политике. Усташке власти строго су се држале наредбе од јуна 1941. о утврђивању расне припадности државних службеника. Све те мере биле су усмерене на отпуштање Срба из државног апарата НДХ. Међутим, то су били само рефлекси још од априла 1941. прокламоване антисрпске политике усташких власти. Стиче се утисак да су све мере прво примењиване у Загребу, па су се као модел преносиле у унутрашњост НДХ. У том духу је и наредба Редарственог равнатељства од 7. маја 1941. о исељавању свих Срба у року од 48 часова „...који станују сјеверно од цестовног потеза укључив Спалница, сјеверна страна Илице до иличког трга укључујући илички трг, Кукуљевићева улица, Зеленгај преко Прекрижја до шестинске митнице. Надаље потез Сплавница Ткалчићева улица, Медведградска улица све до митнице на Ксаверској цести“.²⁹ Поред назначене територије Срби су морали да се исељавају јужно од цестовног потеза.

Другом одредбом, издатом 7. маја, строго је наређено да се Срби могу кретати у Загребу само дању и то од 8 часова до 18. Истом наредбом забрањено је православнима да иду ван града и да улазе у њега.³⁰ Ово су биле само привремене мере и то блаже од оних које су наступиле касније.

Током априла и маја 1941. било је самосталних исељавања Срба из Загреба и околине. Међутим 5. и 6. јуна усташке власти су извршиле масовно исељавање српског становништва из Загреба на тај начин што су

²⁸ Подаци узети из следећих извора: *Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931*, књ. II, Београд 1938. *Израчунао број становника Југославије од 1941. и 1942*, св. 2, Београд 1945. *Коначни резултати пописа становништва од 15. марта 1948*, књ. IX, Београд 1954.

²⁹ *Хрватски народ*, 8. V 1941, 3.

³⁰ *Истио*.

5. јуна одведени у загребачки збор, а сутрадан је њих 200 одведено на железничку станицу Сава где су утоварени у Г вагоне. После тога преузели су их немачки стражари и транспортовали у Србију преко Сиска, Брода, Сарајева и Вишеграда. Други транспорт је пошао 10 јуна, али није познат број пресељеника.³¹

Ма колико били критични према бројчаним подацима није је тешко сврстати и довести у ред, пошто на документима често недостају датум и број транспорта. Наводимо их онакве како су забележени у ретко сачуваним документима, списковима транспорта који су ишли из Загреба на разне стране и то:

Транспорт бр. 1 из Загреба у Србију	5. јула 1941.	са 200 особа.
Транспорт бр. 1 други део	6. јула 1941.	са 256 "
Транспорт бр. 2 " "	11. јула "	" 338 "
Транспорт бр. 3 " у логор Цапраг	16. јула "	" 420 "
	17. јула "	" 516 "
.....		" 384 "

Укупно: 1.914. особа³²

Социјлни састав исељеног становништва

Двадесет и шестог јула 1941. са територије четири општине среза Вргинмост исељене су следеће породице и чланови њихових домаћинстава:

Општина	Број домаћинстава	Укупно чланова	од тога	
			мушких	женских
1. Вргинмост	118	265	143	122
2. Бовићи	19	41	23	18
3. Чемерница	73	176	93	83
5. Топуско	123	320	169	151
УКУПНО:	333	802	428	374

Социјални састав за њих 315 од 802 био је следећи:

Така 3	Намештеника 3
Частника верских 2	Учитеља 37

³¹ Архив ВИИ, Нда, кут. кут. 43а, р. бр. 48/2-1.

³² Транспортне листе. Хисторијски архив у Загребу (даље: ХАЗ), фонд Државног равнатељства за понову, бр. 269. Нерегистровано.

Жељезничара	13	Шумара	150
Оружника	8	Обућара	5
Чешљара	3	Ратара	7
Чиновника	19	Гостионичара	1
Обртника	13	Општин. намештеника	1
Приврем. намештеника	5	Адвоката	1
Лекара	1	Лугара	7
Трговаца	21	Љечника	15
		УКУПНО:	315 ³³

Преглед социјалног састава пресељеника показује да је на територији наведених општина међу њима било највише шумара, учитеља и трговаца.

Пресељеници са територије среза Глина, према подацима из појединих општина.

Општина	Број домаћинстава	Укупно чланова	од тога	
			мушких	женских
1. Глина	4	16	4	12
2. Јукинац	19	886	441	445
3. Доњи Грабовац	18	482	264	218
4. Краљевчани	35	117	54	63
5. Жељезничка постаја Маја	111	686	324	362
6. М. Градец	143	886	451	435
7. Класнић	54	381	198	183
8. Станковић	5	32	14	18
9. Бучица	37	217	105	112
УКУПНО:	426	3.703	1.855	1.848

Од укупног броја 3.703 чланова домаћинстава за њих 544 социјални састав је следећи:

Сељака	379	Оружника	26
Лугара	22	Општинских чиновника	8
Путара	2	Пореских "	2
Трговаца	25	Финанца	2
Обртника	20	Пензионера	13
Млинара	3	Жељезничара	7
Гостионичара	2	Непознато	2
Учитеља	31		
		УКУПНО:	544 ³⁴

³³ Исто.

Социјални састав пресељеника са територије среза Глина, показује да је то претежно био пољопривредни крај где се народ бавио земљорадњом. Пресељавањем 379 пољопривредна радника остале су необрађене велике површине земљишта, на које је усташка власт насељавала словеначке и друге пресељенике.

Са територије среза Босански Нови јуна 1941. исељено је 61 домаћинство са 181 чланом. Од тога броја познат је социјални састав за њих 51 и то:

Попова	3	Пензионера	2
Учитеља	1	Ђака	1
Лекара	1	Оружника	1
Државних чиновника	4	Лугара	1
Општинских "	1	Шумара	1
Приватних "	1	Трговаца	11
Шумара	3	Обртника	7
Поштара	2	Намештеника	10
		<hr/>	
		УКУПНО:	50 ³⁵

Са територије среза Сребреница (источна Босна) јула 1941. исељено је 86 породица са укупно 156 чланова од којих мушких 93, а женских 63. Познат је социјални састав за њих 86 и то:

Попова	6	Радника	1
Учитеља	2	Трговаца	21
Судских чиновника	3	Сељака	44
Општинских "	2	Обртника	3
Полицијских чиновника	1	Лекара	2
Ђака	1		
		<hr/>	
		УКУПНО:	86

Са територије среза Власеница становништво је исељавано преко жељезничке станице Хан Пијесак. Јула 1941. године исељена је 51 породица или 173 члана од којих мушких 86 и жена 87. Социјални састав старешина породица био је следећи:

Попова	7	Судских званичника	2
Учитеља	2	Ђака	1
Геометра	3	Трговачких помоћника	1

³⁴ Исто. Слободан Д. Милошевић, *Избеглице и пресељеници на територији окупиране Југославије 1941–1945*, Београд 1981, 158–160.

³⁵ Исто.

Студената	1	Обртника	2
Трговаца	25	Лугара	1
Гостионичара	6		
		<hr/>	
		УКУПНО:	51

Са територије среза Вишеград јула 1941. исељено је 58 домаћинстава или 128 чланова породица од којих мушких 73, а женских 55. Социјални састав за 58 старешина породица био је следећи:

Попова	4	Електричара	2
Учитеља	11	Шумара	5
Поштан. чиновника	2	Обртника	8
Среских "	1	Сељака	4
Судских "	1	Радника	1
Железничких чиновника	3	Намештеника	1
Бака	2	Трговаца	13
		<hr/>	
		УКУПНО:	58

Са територије среза Чајнице српско становништво је исељавано преко железничке станице у Горажду и то 170 породица са 263 члана од којих мушких 135, а женских 128. Познат је социјални састав за њих 128 пресељеника:

Попова	3	Гостионичара	10
Оружника	3	Обртника	21
Железничких чиновника	1	Радника	17
Шумских радника	1	Шофера	3
Судија	1	Електричара	1
Прив. чиновника	1	Механичара	1
Чиновника Шипада	4	Конобара	1
Шумара	1	Сељака	33
Подворника	1	Прив. чиновника	2
Индустријски радник	7	Намештеника	1
Трговаца	14	Бака	1
		<hr/>	
		УКУПНО:	128

Са територије среза Рогатице такође јула 1941. исељено је 201 српско домаћинство са 391 чланом од којих мушких 240, а женских 151. Социјални састав био је следећи:

Попова	7	Бака	1
Учитеља	7	Ветеринара	1

Намештеника	3	Пензионера	2
Официра	1	Трговаца	8
Државних чиновника	23	Гостионичара	8
Путара	11	Обртника	1
Лугара	40	Земљорадника	52
Општинских чиновника	2	Без занимања	3
		УКУПНО:	170 ³⁶

Са територије среза Бугојно, преко жељезничке станице Бугојно, исељено је 149 српских породица са 1.471 чланом.

Из Доњег Вакуфа исељене су 264 породице са 564 чланова и то мушких 263, а женских 301.

Из Купреса исељено је 196 породица са 1.735 чланова.

Са територије среза Дувно исељено је 88 породица или 131 особа од чега мушких 80, а женских 51.³⁷

Са територије среза Јајце исељено је 76 породица или 314 чланова. Социјални састав био је следећи:

Попова	4	Путара	1
Трговаца	4	Судија	1
Гостионичара	6	Жељезничара	2
Државних чиновника	4	Електричара	1
Обртника	13	Учитеља	4
Болничара	1	Сељака	30
Бака	2	Непознато	2
		УКУПНО:	75 ³⁸

Постоје подаци о исељавању српског становништва са територије среза Прозор само за два села и то Шћит и Румбићи. Исељено је девет породица или 25 чланова, од којих мушких 7, а женских 18.³⁹

Двадесет и другог јуна 1941. са територије среза Кључа исељење је 138 породица или 294 члана. Из среза Приједор 6 породица са 43 члана од чега мушких 20, а женских 23. Из среза Котор Варош 124 породице са 366 чланова.⁴⁰

Са територије среза Бања Лука пресељене су 14. јуна 1941. 204 породице или 1.165 чланова. Њихов социјални састав био је следећи:

³⁶ *Исцпо.*

³⁷ За пресељенике из места Бугојно, Доњи Вакуф, Купрес и Дувно нема других података осим оних који су дати у тексту.

³⁸ *Исцпо.*

³⁹ *Исцпо.*

⁴⁰ *Исцпо.*

Учитеља	15	Железничара	24
Државних чиновника	1	Шумара	3
Намештеника	4	Оружника	12
Општин. чиновника	2	Гостионичара	3
Лугара	4	Електричара	2
Путара	2	Обртника	8
Ђака	3	Сељака	97
Адвоката	1	Радника	8
Трговаца	16		

УКУПНО: 205

Јуна 1941. из среза Фојнице исељено је 29 породица или 70 чланова од којих мушких 39, а женских 31 следећег социјалног састава:

Попова	1	Ђака	1
Учитеља	1	Судија	1
Поштара	1	Путара	1
Лугара	1	Железничара	2
Сељака	4	Обртника	3
Лекара	1	Намештеника	2
Радника	4	Држав. чиновника	5

УКУПНО: 28

Са територија среза Кладањ у јуну 1941. исељено је 14 породица са 72 члана и то мушких 44, а женских 28 следећег социјалног састава:

Попова	1	Гостионичара	2
Учитеља	1	Путара	1
Ђака	1	Лугара	4
Радника	4	Обртника	1
Сељака	2		

УКУПНО: 17⁴¹

Са територије среза Травник исељено је у јуну 1941. године 40 породица или 116 чланова од чега мушких 65, а женских 51. Такође у јуну 1941. са територије среза Високо исељене су 102 породице са 336 чланова. У исто време са територије среза Зеница исељено је 76 породица са 343 члана. Тада је и из Сарајева исељено 606 породица са 1.143 чланова.⁴²

⁴¹ Табеларни преглед о исељавању становништва. ХЛЗ, нерегистровано.

⁴² Исто.

У следећем тексту даје се табеларни преглед становништва урађен према попису од 31. марта 1931, израчунатом броју од 31. марта 1941. и попису од 15. марта 1948.

Срез Вргинност	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	28.989	24.906	4.071	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	34.619			
	Према попису од 15. марта 1948.			
	27.046	21.316	5.660	
Срез Глина	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	45.742	30.606	15.003	
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	50.312			
	Према попису од 15. марта 1948.			
	34.757	22.149	12.550	
Срез Босански Нови	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	38.737	30.694	1.861	6.110
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	49.535			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	35.695	28.044	1.208	Неопр. Мусл. 6.382
Срез Сребреница	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	35.210	17.766	103	17.332
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	42.066			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	39.954	20.195	52	Неопр. Мусл. 19.671

⁴³ За срез Вргинност подаци се односе само на четири општине.

Срез Власеница	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	37.532	25.278	286	11.881
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	45.508			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	27.305	22.523	224	4.537
Срез Вишеград	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	28.425	14.017	498	13.801
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	34.463			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	29.897	18.303	781	10.767
Срез Чајнице	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	30.123	8.881	184	21.046
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	38.989			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	33.409	12.419	184	20.730
Срез Рогатица	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	44.203	20.865	1.036	22.219
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	54.509			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	29.701	15.218	131	Неопр. Мусл. 14.333
Срез Бугојно	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	42.947	12.567	18.558	17.769
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	53.321			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	53.499	15.344	20.013	18.059

Општина Доњи Вакуф	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	10.034	5.094	685	4.250
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	нема			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	21.474	427	163	1.543
Општина Купрес	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	16.094	8.977	6.436	681
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	нема			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	4.147	262	3.415	469
Срез Дувно	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	26.150			
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	32.466			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	29.738	807	27.736	Неопр. Мусл. 1.184
Срез Јајце	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	48.510	24.176	10.080	14.205
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	59.002			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	39.910	18.679	9.379	Неопред. Мусл. 8.839

Срез Прозор	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	14.713	61	9.578	5.067
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	18.405			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	14.745	100	10.261	Неопред. Мусл. 4.357
Срез Кључ	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
				Муслимана
	37.288	24.814	1.543	10.901
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	46.198			
	Према попису од 15. марта 1948.			
	35.288	23.889	1.559	Неопред. Мусл. 9.927
Срез и град Бања Лука	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	98.002	58.730	26.696	11.030
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	121.928			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	120.471	75.060	29.812	Неопр. Мусл. 12.573
Срез Фојница	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	25.146	566	15.972	8.587
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	31.320			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	27.798	628	18.365	Неопр. Мусл. 8.762

Срез Кладањ	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	14.620	4.740	1.202	8.616
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	18.148			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	14.522	5.273	351	8.885
Срез Травник	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	45.386	5.557	20.903	18.512
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	57.180			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	61.150	7.654	29.933	Неопр. Мусл. 23.264
Срез Високо	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становника	Православних	Римокатолика	Муслимана
	54.916	12.074	16.342	26.253
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	68.498			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	53.654	13.420	10.018	Неопр. Мусл. 29.859
Срез Зеница	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	35.833	6.508	8.698	20.207
	Израчунат број становника 31. марта 1941.			
	44.195			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	50.949	10.611	12.397	26.931

Срез Сарајево	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	143.910	55.477	29.395	50.270
	Израчунао број становника 31. марта 1941.			
	164.128			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	170.845	77.828	30.232	Неопр. Мусл. 55.383
Срез Приједор	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	55.919	32.750	6.006	16.113
	Израчунао број становника 31. марта 1941.			
	71.853			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	59.316	33.620	6.601	Неопр. Мусл. 18.093
Срез Котор Варош	Према попису становништва од 31. марта 1931.			
	Укупан број становништва	Православних	Римокатолика	Муслимана
	27.236	17.146	5.193	4.872
	Израчунао број становника 31. марта 1941.			
	34.216			
	Према попису становника од 15. марта 1948.			
	33.189	22.032	5.819	Неопр. Мусл. 5.323 ⁴⁴

На основу анализе података демографске статистике добија се разлика у броју становника како у појединим местима тако и ширим административно-територијалним целинама. Најпогоднији облици за таква прерачунавања јесу територије срезова што може да се види у овом раду. За ову прилику коришћени су пописи становништва од 1931. и 1948. и то следеће књиге: Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. марта 1931. године, књ. II; Присутно становништво по вероисповести, Београд 1938; Коначни резултати пописа становништва од 15. марта 1948, књ. IX; Становништво по народности, Београд 1954; Израчунао број становништва од 15. марта 1941.

Разлика у броју становника која се добија упоређивањем пописа 1931. и 1948. не односи се само на избеглице и пресељенике, него на

⁴⁴ Као нап. 28.

сво становништво које је нестало током Другог светског рата или је пак после рата емигрирало са одређене територије. Према томе, мали проценат отпада на избеглице и пресељенике који се нису вратили у свој завичај. При свему томе није урачунат природни прирашај становништва. Наведени подаци из пописника су послужили и као корекција извесних бројчаних података из докумената или мемоарске грађе у којима су ти подаци иначе проблематични.

SLOBODAN D. MILOŠEVIĆ

SOCIOLOGICAL AND DEMOGRAPHIC ANALYSIS OF SERBS
PERSECUTED IN SOME COUNTIES OF THE INDEPENDENT STATE
OF CROATIA IN 1941

Summary

The subject matter of this work are some counties in the Independent State of Croatia from which Serbian inhabitants were systematically driven out. Initially the Serbs, subjected to physical destruction and menacing messages emitted by the official Ustaša propaganda, left in an individual and unorganized way, emigrating to Serbia.

The first Serbs to be terrorized by the Ustaša were prominent individuals of good reputation and those holding positions of authority, followed by rich merchants and industrialists. By eliminating the former group, the Ustaša wished to prevent their becoming leaders of possible rebellion amongst Serbian lower classes, while persecution of the latter group and the forceful requisitioning of their property considerably increased the wealth of the Ustaša authorities.

The author used the scarce and fragmentary data to be found regarding refugees from certain counties to accomplish his study and to make tabulatory surveys. The example of Grubiško Polje, where the number of refugees was greatest, shows that the difference in the numbers of inhabitants was greatest both in 1931 and in 1948. This gives us reason to assume that most of the refugees did not return to their homes after the liberation.

